

Zemnieku aizbildnības institūta evolūcija Latgalē XIX gs. un XX gs. 20.–30. gados

Evolution of the Institution of Peasants' Guardianship in Latgale during the 19th Century and in the 1920s and 1930s

Modrīte Vucāne

LU Juridiskā fakultāte

Tiesību teorijas un vēstures katedras lektore, doktorante

E-pasts: modrite.vucane@lu.lv, tālrunis: 67034563

Publikācija veltīta zemnieku aizbildnības institūta attīstības apskatam Latgalē XIX gs. un XX gs. 20.–30. gados. Rakstā autore aplūko aizbildnības institūta normatīvā regulējuma attīstību un norāda uz problēmām aizbildnības institūciju praksē. Analīzei autore izmantojusi nublicētus arhīva materiālus – Latgales pagastu padomju, pagastu valžu un pagasttiesu lietas.

Atslēgvārdi: aizbildnība, sādžas sapulce, sādžas sabiedrība, pagasta padome, pagasta valde, pagasttiesa.

Satura rādītājs

<i>Ievads</i>	159
1. <i>Aizbildnības regulējums Latgales zemnieku sādžas sabiedrībā XIX gs. un XX gs. sākumā</i> .	160
2. <i>Pagastu padomes un valdes – aizbildnības iestādes Latgalē pēc Latvijas Republikas nodibināšanas</i>	161
3. <i>Pagasttiesas – aizbildnības iestādes Latgales laukos pēc 1934. gada</i>	163
<i>Kopsavilkums</i>	164
<i>Izmantoto avotu saraksts</i>	164
<i>Atsauces</i>	165
<i>Summary</i>	168

Ievads

Ievērojot Latvijas novadu tiesību partikulārismu, kas bija izveidojies vēsturiski, un atsevišķās civiltiesību sistēmas, kuras pastāvējušas Baltijā un Latgalē, lielāka uzmanība būtu veltāma Latgales tiesību vēstures izpētei. Līdz šim nepietiekami pētīta aizbildnības iestāžu un to tiesiskā regulējuma evolūcija, īpaši Latgalē. XIX gs. agrārā likumdošana Vidzemē un Kurzemē zemnieku aizbildnības iestāžu funkcijas lika veikt pagasttiesām, bet Latgales pagasttiesas Krievijas impērijas laikā nav bijušas aizbildnības institūcijas. Tāpēc raksta autore uzskata, ka svarīgi ir noskaidrot, kā tika regulētas zemnieku aizbildnības Latgalē XIX gs. un XX gs. sākumā; kā attiecīgais regulējums ietekmēja praksi un Latgales aizbildnības iestāžu, sādžas sapulču

evolūciju pēc Latvijas Republikas nodibināšanas. Raksta ierobežotā apjoma dēļ autore aplūkos tikai būtiskākos jautājumus Latgales aizbildnības institūta evolūcijā. Analizējot nepublicētus arhīva materiālus, Latgales pagastu padomju, pagastu valžu un pagasttiesu materiālus, autore izvirza par uzdevumu izpētīt, kā tikusi veikta viena no aizbildnības iestāžu funkcijām – iecelto aizbildņu darbības kontrolēšana un uzraudzīšana; kā aizbildnības iestādes aizsargājušas aizbilstamo personiskās un mantiskās intereses. Ievērojot Latgales kultūrvēsturisko unikalitāti, autore uzskata par svarīgu noskaidrot, kā evolucionējusi aizbildnības lietvedības valoda Latgalē.

1. Aizbildnības regulējums Latgales zemnieku sādžas sabiedrībā XIX gs. un XX gs. sākumā

Zemnieku kārtas aizbildnības institūta regulējums pozitīvets XIX gs. agrārajā likumdošanā, normatīvi izveidojot atšķirīgu regulējumu Baltijā un Latgalē. Kurzemes¹ un Vidzemes zemnieku likumos² tika noteikts, ka zemnieku aizbildnības iestāde ir pagasttiesa, viena no svarīgākajām zemnieku pašvaldības institūcijām. Latgalē pēc dzimtbūšanas atcelšanas Vispārējais zemnieku nolikums³ paredzēja izveidot zemnieku pašvaldību⁴ un pagasttiesu,⁵ nosakot, ka aizbildnība pār mazgadīgo bāreņu personu un mantu ir sādžas sabiedrības pienākums.

Sādžas sabiedrības pārvaldi (*сельское общественное управление*) veidoja sādžas sapulce (*сельский сход*) un sādžas vecākais (*сельский староста*). Sādžas sapulcē balsstiesības bija sādžas sabiedrības zemniekiem – māju saimniekiem – un visām ievēlētajām sādžas amatpersonām (46.–49. p.).⁶ Sādžas sapulces kompetence tika noteikta zemnieku nolikuma 51. pantā: ievēlēt amatpersonas, lemt par locekļu uzņemšanu vai izslēgšanu no sādžas sabiedrības, sadalīt nodokļus un rekrūsus, piedzīt parādus, piešķirt aizdevumus, kārtot zemes un citus jautājumus. Turklāt sādžas sapulce Latgalē bija arī zemnieku aizbildnības iestāde, kura nodibināja aizbildnību zemnieku bērnu interesēs – iecēla, atbrīvoja un uzraudzīja aizbildņus un aizgādņus (51. panta 4. punkts). Šāds normatīvais regulējums rada jautājumu par zemnieku aizbildnības lietu pārraudzību praksē.

Lēmumus aizbildnības lietās pieņēma sādžas sapulces, bet lietvedību krievu valodā kārtoja pagastu valdes. Tā, piemēram, lēmumus⁷ Južņiku ciemā miruša zemnieka Franča Kliguļa mazgadīgo bērnu un viņu mantas aizbildnības lietā pieņēmuši 44 vai 43 no 65 balsstiesīgajiem zemniekiem – māju saimniekiem –, kas veidoja Vitebskas guberņas Dvinskas (Daugavpils) apriņķa Izabelinskas pagasta Staņislavskas sādžas sapulci. Kopumā šie lēmumi raksturojami kā formāli. Zemnieks miris 1910. gadā, bet aizbildnība pār mantu un diviem mazgadīgajiem bērniem nodibināta tikai 1913. gadā, kad sastādīts arī mantas saraksts. Lēmumi par aizbildņu atskaišu apstiprināšanu ir formāli.⁸ Tomēr atskaites ir sniegtas regulāri katru gadu, pat Pirmā pasaules kara laikā, pēdējā no tām – 1916. gada 9. septembrī.⁹

Formālisms un neieinteresētība raksturo arī Vitebskas guberņas Dvinskas apriņķa Izabelinskas pagasta Baltinskas sādžas sapulces lēmumu, ko 1904. gadā pieņēmuši 115 zemnieki par aizbildnības izbeigšanu, un visu aizbildnības lietu kopumā. Zemnieks miris 1892. gadā, bet mantas saraksts sastādīts tikai 1893. gada 23. decembrī. 1904. gada 18. februārī lietā fiksēts aizbildņa paziņojums, ka „mantas novērtējums beidzies trīs gadus atpakaļ”. 1904. gadā aizbildnība tiek izbeigta, tomēr lietā nav nekādu aizbildņu atskaišu.

1899. gadā Izabelinskas pagasta Ezeres sādžas sapulce ar savu lēmumu par mirušā zemnieka Vikentija Oprubova bērnu aizbildņiem iecēla bāreņu māti un viņas

otro vīru.¹⁰ Lietas materiāli liecina, ka tikai 1905. gada 11. janvārī sādžas sapulce 53 zemnieku sastāvā klausījusies pirmo, nevis ikgadējo aizbildņu atskaiti par bāreņu mantas pārvaldīšanu. Konstatējot, ka bāreņu manta palielinājusies par 51 rubli un arī izdevumi bāreņiem veido 51 rubli, sapulce atskaiti, kurai nebija pievienotas nekādas kvītis, vienbalsīgi atzina „par pareizi sastādītu”.¹¹ Pēc pagasta valdes lūguma aizbildņu atskaiti lietā pierakstījis Rīgas pilsētas Maskavas daļas 1. iecirkņa priestavs. Sādžas sapulces lēmums par aizbildnības izbeigšanu „ar pilngadības vecuma sasniegšanu” ir lakonisks un formāls.¹² Lai arī bāreņa īpašums atradās ārpus pagasta vai pat guberņas, sādžas sapulce uzraudzīja visas aizbildnības par mazgadīgajiem zemniekiem pēc to pieraksta vietas. Kārtīgu vai vismaz regulāru aizbildņu darbības uzraudzīšanu apgrūtināja tas, ka konkrētajā lietā aizbildņi un bērni dzīvoja Rīgā, manta atradās Krāslavā, bet bāreņi bija pierakstīti Izabelinskas pagastā. Turklāt bieži vien aizbildņu pārvaldītā manta bija ļoti maza, piemēram, septiņi bāreņi pēc tēva nāves mantoja 1/9 desetīnas zemes,¹³ tāpēc gan sādžas sapulce, gan aizbildņi izturējās pret to nevērīgi. Aizbildnības uzraudzīšana izpaudās formāli nodotās un uzklaustās atskaitēs, bet aizbildņi Latgalē parasti bija analfabēti vai prata tikai parakstīties. Galvenā uzmanība aizbildnības lietās tika pievērsta bērna mantas uzraudzīšanai, tomēr jau XX gs. sākuma atskaitēs, kas sastādītas pēc vienotām, formālām prasībām, atrodama aile: „Mantinieku vārdi un uzvārdi .. un vai tiek mācīti lasīt, rakstīt vai kādā amatā”. Tā kā aizbildņu atskaitēs šādas atzīmes ir izdarītas, izpētītās aizbildnības lietas autorei ļauj secināt, ka visi skolas vecumu sasniegušie bāreņi Latgalē mācījās lasīt un rakstīt, bet sādžas sapulces, uzraugot aizbildnības lietas, veicināja iedzīvotāju izglītības līmeņa paaugstināšanos.

Aizbildņu uzraudzīšanai pagasta valdē varēja iekārtot īpašu grāmatu, kurā ierakstīja ziņas par bāreņu mantu, tās pieaugumu vai samazināšanos un fiksēja aizbildņu darbību.¹⁴ Šādas grāmatas gan neieviesa visur, jo likumdevējs zemnieku nolikuma 57. pantā pieļāva, ka sādžas sapulces spriedumus un nolēmumus (*приговоры*) aizbildnības lietās varēja arī neierakstīt īpašā grāmatā. Tādējādi var secināt, ka sādžas sapulces kopumā aizbildņus kontrolēja un uzraudzīja diezgan formāli. Kontroli ir grūti gaidīt no sapulces, kura sastāv no 100 vai pat vairāk cilvēkiem. Tāpēc neizglītoto zemnieku vidē, kur aizbildnības lietas atradās sādžas sapulču pārziņā, bija iespējamas dažādas ļaunprātības.¹⁵ Zemnieku aizbildnības lietas neatbilda sava laika prasībām, tādēļ aizbildnības iestādes kritizēja, norādot, ka novecojusī sādžas sapulču organizācija un aizbildņu iecelšanas kārtība rada aizbilstamo sūdzības.¹⁶ Ar sūdzībām par aizbildņu darbību aizbilstamie varēja vērsties pie sādžas sabiedrības, kura bija šo aizbildni iecēlusi. Tomēr saukt pie atbildības visu sādžas sapulci praktiski nebija iespējams. Konflikts ar sādžas sabiedrību, kurai zemnieka dzīvē bija liela nozīme, varēja „bargi atmaksāties”.¹⁷

Kā piemēru aizbildnības lietu pārzināšanas uzlabošanai valdības oficiālais laikraksts *Московские Ведомости* minēja Krievijas rietumu guberņas, kurās aizbildnības pārzina pagasttiesas. Tika norādīts, ka pagasttiesās pārzināto aizbildnības lietu stāvoklis ir nesalīdzināmi labāks nekā sādžas sapulcēs.¹⁸

2. Pagastu padomes un valdes – aizbildnības iestādes Latgalē pēc Latvijas Republikas nodibināšanas

Tautas Padomes 1918. gada 6. decembrī pieņemtais Pagaidu nolikuma par Latvijas tiesām un tiesāšanas kārtību¹⁹ 1. pants noteica, ka Latvijas tiesas un ar tām saistītās iestādes darbojas pēc vietējiem un Krievijas likumiem, kādi Latvijā bija spēkā

līdz 1917. gada 24. oktobrim. Nolikuma 3. pants paredzēja atjaunot pagasttiesu darbību, nosakot, ka pagasttiesas darbojas saskaņā ar 1889. gada 9. jūlijā pagasttiesu nolikumu (ustavu).²⁰ Pagasttiesu kompetence attiecās uz visām pagasta robežās dzīvojošām personām.²¹

Saskaņā ar Latvijas Pagastu satversmes pagaidu likuma²² 53. pantu Latgalē līdz īpaša rīkojuma izdošanai turpināja darboties tās pašvaldību iestādes (pagastu un apriņķu zemstes), kuras bija ievēlētas atbilstīgi Krievijas Pagaidu valdības 1917. gadā izdotajiem likumiem.²³ Tomēr jau 1920. gada 30. aprīlī tika pieņemti Latgales pagastu satversmes pagaidu noteikumi,²⁴ kas pagastu pašvaldības orgānu uzbūves, pagasta funkciju un uzraudzības ziņā Latgali pielīdzināja pārējai Latvijai. 1922. gada 21. jūnijā Satversmes sapulce pieņēma Likumu par pagastu pašvaldību,²⁵ ar kuru likvidēja pagasta iedzīvotāju sapulces institūtu. No šā laika līdz 1934. gadam aizbildnības iestādes Latgalē bija pašvaldību iestādes – pagastu padomes un valdes. Tā kā aizbildnības institūtu un aizbildņu darbību Latgalē regulēja²⁶ ne tikai Vispārējais zemnieku nolikums un Krievijas impērijas likumu kopojuma X sējuma 1. daļa (dēvēta par Latgales civillikumu²⁷), bet arī Baltijas guberņu pagasttiesu nolikums²⁸ un Baltijas vietējo likumu kopojuma III daļa (dēvēta par Baltijas vietējo likumu kopojumu²⁹), autore uzskata, ka jau XX gs. 20. gados aizbildnības regulējumā aizsākās virzība uz tiesību unifikāciju.

Pirmajos Latvijas neatkarības gados Latvijas novadu pašvaldību, tostarp Latgales gauso pašvaldību, darbā bija nepilnības un trūkumi.³⁰ Tāpēc tika ieviestas apriņķu pašvaldības³¹ – otrā līmeņa pašvaldību iestādes, kas, labi pārzinot vietējo situāciju, sāka organizēt un kārtot lietvedības (tolaik – darbvedības), skolu, sociālos un citus jautājumus pagastos.³² Uzraugot pagastu valžu un padomju darbu, apriņķu valdes atcēla to pretlikumīgi pieņemtos lēmumus. Daudzus šādus prettiesiskus lēmumus atcēla arī apriņķu likvidēšanai izveidotās apriņķu pašvaldību likvidācijas valdes. Aplūkosim vairākus pretlikumīgi pieņemtu lēmumu atcelšanas piemērus.

Latgales pagastu satversmes pagaidu noteikumos³³ tika izvirzīti kritēriji pagasta darbvežu kandidātiem (pagasta padome var ievēlēt pilngadīgas personas, kas pabeigušas 2. pakāpes pamatskolas pilnu kursu un kam ir attiecīga prakse pašvaldības iestāžu darbvedībā). Iespējams, tulkojot šīs normas gramatiski, Daugavpils apriņķa Maļinovas pagasta valde bija pieņēmusi lēmumu atstāt kancelejas darbā tiesai nodoto pagasta darbvedi E. Mucinieku.³⁴ Ludzas apriņķa Pasienes pagasta padome pat ignorēja normatīvās prasības, jo bija pieņēmusi amatā personu bez praktiskas pieredzes pagastu darbvedībā. Apriņķa valde pagastu padomes lēmumu atcēla, liekot darbveža amatam atrast piemērotu personu.³⁵ Tā kā pagastu padomes un valdes Latgalē veica arī aizbildnības iestāžu funkcijas, to izpildi ietekmēja darbvežu izglītības līmenis,³⁶ biežās darbvežu maiņas, kas pēc Pirmā pasaules kara bija raksturīga problēma Latgalē un citos novados.³⁷

Noteikumu par latgaliešu izloknes lietošanu 2. punkts paredzēja, ka Latgalē valsts un pašvaldību iestādēm, kā arī amatpersonām ir tiesība lietot latgaliešu izlokšni darbvedībā, sarakstoties, kā arī sludinājumos, uz izkārtnēm u. tml.³⁸ Latgales pagastu padomes izmantoja normatīvi garantētās priekšrocības, rakstīja lēmumus un sastādīja mantas sarakstus latgaliski.³⁹ Arī Ilūkstes apriņķa Rubeņu pagasta valde bija sākusi lietvedībā lietot latgaliešu izlokšni, tomēr, tā kā pagasts neatrodas Latgalē, apriņķa valde šādu darbību apturēja.⁴⁰

Atceļot Krāslavas pagasta padomes lēmumu par aizbildņa iecelšanu pilngadīgai personai, kura nespējot pārvaldīt savu mantu, Daugavpils apriņķa pašvaldības likvidācijas valde norādīja, ka aizbildni iecel nepilngadīgai personai, bet pilngadīgai

personai – aizgādni.⁴¹ Rēzeknes apriņķa Bikovas pagasta padome iecēla aizgādni V. Reičam tāpēc, ka tas esot izšķērdētājs, bet Ružinas pagasta padome – aizgādni vājprātīgajai F. Sokolovai. Apriņķa valde, lēmumus atceļot, atgādināja, ka atzīt kādu par izšķērdētāju vai vājprātīgu ir apgabaltiesas kompetence. Tāpat apgabaltiesa dod rīkojumu par aizgādņa iecelšanu.⁴²

Iekšlietu ministrijas Pašvaldību departaments, sniedzot norādījumus apriņķu valdēm par bāreņu naudas uzglabāšanu, uzsvēra, ka bāreņu naudu nedrīkst noguldīt vietējās krājaizdevu sabiedrībās, kuras darbojas bez valdības uzraudzības uz kooperatīvu likuma pamata.⁴³ Pretēji šādai izpratnei Tolkovas pagasta padome bija nolēmusi aizbildņu ienākumus, kas iegūti, pārvaldot aizbilstamo mantu, atstāt aizbildņu brīvā rīcībā, nevis nodot glabāšanā pagasta valdei vai noguldīt kādā kredītiestādē. Lēmumu atcēla Ludzas apriņķa likvidācijas valde.⁴⁴

Pagastu padomes, pārraugot aizbildnības lietas, ne vienmēr precīzi uzskaitīja bāreņu kustamo mantu. Domājams, tas noticis nevis nolaidības, bet mantas zemās vērtības dēļ.⁴⁵ Autore uzskata, ka minētos trūkumus un kļūdas aizbildnības iestāžu darbā bija ietekmējis agrākā kārtība cariskajā Krievijā. Pašvaldības bija pieradušas darboties stingrā augstākas varas – zemstu vai zemnieku lietu komisāru – uzraudzībā.⁴⁶ Aizbildņu pārraudzības formālismu veicināja arī iedzīvotāju zemais izglītības līmenis Latgalē. Aizbildņi bieži bija analfabēti, un pagastu valde tos ik gadu uzaicināja ierasties valdes kancelejā, lai nodotu atskaiti aizbildnības lietā.

3. Pagasttiesas – aizbildnības iestādes Latgales laukos pēc 1934. gada

1933. gada 1. oktobrī spēkā stājās likums „Pārgrozījumi un papildinājumi pagasttiesu likumos un dažos citos ar tiem saistītos likumos”.⁴⁷ Ar šo likumu pagasttiesu darbība tika attiecināta uz Latgali, tādējādi veicot strukturālu pagasttiesu reformu.⁴⁸ No jauna ievēlētās pagasttiesas⁴⁹ pārņēma aizbildnības jeb bāru lietas no pagasta padomēm. Aizbildņu pārskatu pārbaudīšana un apstiprināšana tika turpināta līdz bērnu pilngadības sasniegšanai un aizbildņu atlaišanai. Tādas, piemēram, ir Ludzas apriņķa Purvmalas pagasta padomes 1923. gadā iesāktā un 1935. gadā Jaunlatgales apriņķa Augšpils pagasttiesas pabeigtā aizbildnības lieta par mirušā Lariona Vlasova mantu un mazgadīgajiem bērniem,⁵⁰ Augšpils pagasta padomes 1929. gadā iesāktā un Augšpils pagasttiesas 1935. gadā pabeigtā bāru lieta par mazgadīgo Bobiļu ciema pilsoni Aleksandru Balaganovu,⁵¹ Augšpils pagasta padomes 1926. gadā iesāktā un Augšpils pagasttiesas 1936. gadā pabeigtā bāru lieta par mirušā Sergeja Bļinova īpašumu un bērniem Blontu ciemā.⁵²

Ne vienmēr pagasttiesām izdevās veiksmīgi pārņemt aizbildnības lietas. Augšpils pagasta padome 1933. gadā bija turpinājusi prasīt un pieņemt aizbildņa atskaites jau pilngadību sasniegušā A. Balaganova aizbildnības lietā. Pagasttiesa, 1934. gada jūnijā pārņēmusi lietu, 1935. gadā neatlaistajam aizbildnim sūtīja atgādinājumu nodot pārskatu par nepilngadīgā mantas pārvaldīšanu 1934. gadā, pat piedraudot sodīt vainīgo aizbildni ar naudas sodu līdz 10 latiem.⁵³ 1935. gada 31. janvārī aizbildnis, ieradies pagasttiesā, paskaidroja, ka aizbilstamais, kurš dzimis 1911. gadā, jau ir sasniedzis pilngadību un pats pārvalda savu mantu. Tikai 1935. gada 26. novembrī pagasttiesa pieņēma lēmumu izbeigt aizgādību un atcelt aizgādni, pat neievērojot, ka pirms tam pagasta valde bija nodibinājusi aizbildību.⁵⁴

Lietvedībā, tostarp sarakstē ar krieviski runājošiem aizbildņiem, pagasttiesas konsekvēti pārgāja uz latviešu valodas lietošanu, lai gan likumdevējs, Pagasttiesu nolikuma⁵⁵ 23. pantā nosakot, ka lietvedības valoda pagasttiesās ir valsts valoda – latviešu valoda –, pieļāva arī krievu valodas, vācu valodas un latgališu izloksnes lietošanu.

XX gs. 20.–30. gados aizbildņu ziņojumu formai pamatā bija saglabātas tās prasības, kādas pastāvēja aizbildņu ziņojumiem Krievijas impērijā XX gs. sākumā. Aizbildnības lietās joprojām galvenā uzmanība tika veltīta aizbilstamo mantas pārraudzīšanai. Aizbildņi, pagasttiesu uzraudzīti, turpināja darboties, pamatojoties uz pagasta padomju lēmumiem par aizbildņa iecelšanu un saskaņā ar instrukciju aizbildņim – aizgādnim.⁵⁶ Aizbildņim tika izdota apliecība, kuru tas, aizbildnībai izbeidzoties, nodeva pagasttiesai.⁵⁷

Kopsavilkums

1. XIX gs. normatīvi noteiktās atšķirības aizbildnības institūta regulējumā un aizbildnības lietu pārzināšanas prakse veidoja spilgtu iezīmi Latgales tiesību savrupajā attīstībā.
2. Pēc dzimtbūšanas atcelšanas sādžas sapulce Latgalē bija arī zemnieku aizbildnības iestāde, kura nodibināja aizbildnību zemnieku bērnu interesēs.
3. Krievijas impērijā aizbildnības lietvedība Latgalē tika kārtota krievu valodā.
4. Aizbildņu uzraudzīšana izpaudās formāli nodotās un uzklusītās atskaitēs, bet aizbildņi Latgalē parasti bija analfabēti.
5. Sādžas sapulču organizācija un aizbildņu iecelšana neatbilda sava laika prasībām, tāpēc šīs aizbildnības iestādes tika kritizētas.
6. Normatīvais regulējums, zemnieku nabadzība un mazizglītība radīja formālistisku XIX–XX gs. sākuma aizbildnības lietu pārraudzību.
7. No 1922. līdz 1934. gadam aizbildnības iestādes Latgalē bija pašvaldību iestādes – pagastu padomes un valdes. Pēc pagasttiesu darbības attiecināšanas uz Latgali, sākot ar 1934. gadu, aizbildnības iestādes Latgalē tāpat kā pārējos Latvijas novados bija pagasttiesas.
9. Pagastu padomes izmantoja normatīvi garantētās priekšrocības, rakstija lēmumus un sastādīja mantas sarakstus latgaliski, bet pagasttiesas konsekventi pārgāja uz latviešu valodu, lai gan likumdevējs pieļāva arī krievu valodas, vācu valodas un latgaliešu izloksnes lietošanu.
10. XX gs. 20.–30. gados aizbildņu ziņojumu formai pamatā bija saglabātas tās prasības, kādas pastāvēja aizbildņu ziņojumiem Krievijas impērijā XX gs. sākumā. Aizbildnības lietās joprojām galvenā uzmanība tika veltīta aizbilstamo mantas pārraudzīšanai.

Izmantoto avotu saraksts

Literatūra

1. Gaitu sākot. *Pašvaldības Balss*, Nr. 1, 1924, 1.–3. lpp.
2. *Kalniņš, V., Apsītis, R.* Latvijas PSR valsts un tiesību vēsture. I. Rīga: Zvaigzne, 1980.
3. *Klinklāva, P.* Apriņķu pašvaldības darbība. *Pašvaldības Balss*, Nr. 5/6, 1924, 342.–348. lpp.
4. *Ķelle, R.* Pagasttiesu atjaunošana. *Pašvaldības Balss*, Nr. 6/7, 1925, 212.–219. lpp.
5. Lauku pašvaldību darbība. *Pašvaldības Balss*, Nr. 2, 1924, 132. lpp.
6. Lauku pašvaldību darbība. *Pašvaldības Balss*, Nr. 3, 1924, 211.–212. lpp.
7. Lauku pašvaldību darbība. *Pašvaldības Balss*, Nr. 7, 1924, 467.–470. lpp.
8. Lauku pašvaldību darbība. *Pašvaldības Balss*, Nr. 8/9, 1924, 553.–545. lpp.
9. *Skujēnijs, M.* Latvija. Zeme un iedzīvotāji. Rīga: Valsts Statistikas pārvaldes izdevums, 1920.
10. *Švābe, A.* Latvijas vēsture 1800–1914. Trešais izdevums. Rīga: Avots, 1991, 289. lpp.
11. *Zankevics, J.* Apriņķu pašvaldības. *Pašvaldības Balss*, Nr. 1, 1924, 3.–6. lpp.
12. Крестьянскія опеки. *Московские Ведомости*, № 273, 5 октября 1894 года, с. 1–2.
13. Крестьянскія сироты и опекунская часть въ деревне. *Московские Ведомости*, № 116, 29 апреля 1896 года, с. 1–2.

Normatīvie tiesību akti

1. Latgales pagastu satversmes pagaidu noteikumi. *Papildinājums pie likumu un valdības rīkojumu krājuma*, Nr. 66, 1921.
2. Latvijas Pagastu Satversmes pagaidu likums. *Latvijas pagaidu valdības Likumu un rīkojumu krājums*, Nr. 1, 7, 1919, 15. jūlijs.
3. Likums par pagastu pašvaldību. *Likumu un valdības rīkojumu krājums*, Nr. 13, 119, 1922, 8. augusts.
4. Likums par pārgrozījumu un papildinājumu Pagasttiesu likumos un dažos citos ar tiem saistītos likumos spēkā stāšanos. *Valdības Vēstnesis*, Nr. 151, 1933, 12. jūlijs.
5. Likums par Latgalē spēkā esošo noteikumu pārgrozījumiem attiecībā uz garā slimiem, kurlmēmiem un mēmiem, kā arī izšķērdētājiem. *Likumu un valdības rīkojumu krājums*, Nr. 10, 98, 1921, 28. maijs.
6. Noteikumi par prasību un mantojumu lietu izņemšanu no pagastu tiesu piekritības. *Likumu un valdības rīkojumu krājums*, Nr. 22, 266, 1921, 31. decembris.
7. Pagaidu nolikums par Latvijas tiesām un tiesāšanas kārtību. *Latvijas Pagaidu Valdības Likumu un valdības rīkojumu krājums*, Nr. 1, 10, 1919, 15. jūlijs.
8. Pagaidu noteikumi par apriņķu padomēm un valdēm. *Papildinājums pie Likumu un valdības rīkojumu krājuma*, Nr. 14, 1921.
9. Pagasttiesu nolikums. Rīga: Saeimas kodifikācijas nodaļa, 1934.
10. Pagasttiesu likumi. Rīga: Tieslietu ministrijas kodifikācijas nodaļa, 1924.
11. Pagasttiesu likums. Rīga: Kodifikācijas nodaļa, 1938.
12. Pārgrozījumi un papildinājumi Pagasttiesu likumos un dažos citos ar tiem saistītos likumos. *Likumu un Ministru kabineta noteikumu krājums*, Nr. 9, 152, 1933, 6. jūlijs.
13. Vietējo Civillikumu kopojums (Vietējo likumu kopojuma III daļa.). Rīga: Valtera un Rapas akciju sab. izdevums, 1928.
14. Крестьянская реформа в России 1861 года. Сборник законодательных актов. Москва: Гос. изд. юрид. лит., 1954.
15. О волостном земском управлении. *Право*, 25 июля 1917 г., № 29–30, с. 1131–1149.
16. Об изменении действующего положения о губернских и уездных земских учреждениях впредь до издания нового о них положения. *Право*, 25 августа 1917 г., № 33–34, с. 1236–1254.
17. Об установлении заведующих крестьянскими делами в губерниях Прибалтийских. Свод законов Российской империи, т. 2, Спб. 1913.
18. Полн. собр. зак., т. 34, н. 27024.
19. Полн. собр. зак., т. 36, н. 27735.
20. II Полн. собр. зак., т. 36, н. 36650.
21. II Полн. собр. зак., т. 36, н. 36657.
22. III Полн. собр. зак., т. 9, н. 6188.
23. Русское гражданское право. Обзор действующего законодательства, кассационной практики Прав. Сената. С.-Петербург [Б. и.], 1913.
24. Свод Законов Гражданских, изд. 1900 г., по Прод. 1906, 1908, 1909 и 19010 г.
25. Свод Законов Российской Империи, т. 10, ч. 1.
26. Свод Местных Узаконений. Ч. 3. Санкт-Петербург, 1864.

Judikatūra

Практика Правительствующего Сената по крестьянским делам съ 1882 года по 1 марта 1914 года. Сост. И. М. Тютрюмов. С.-Петербург: Издание юридического книжного магазина Ив. Ив. Зубкова. 1914, с. 719.

Arhīva materiāli

1. LVVA 2133. f., 1. apr., 1868. l.
2. LVVA 2133. f., 1. apr., 1874. l.
3. LVVA 2133. f., 1. apr., 1891. l.
4. LVVA 2133. f., 1. apr., 1935. l.
5. LVVA 2134. f., 2. apr., 746. l.
6. LVVA 2134. f., 2. apr., 747. l.
7. LVVA 2134. f., 1. apr., 1703. l.

Atsauces

- ¹ Августа 25. Учреждение о Курляндскихъ крестьянахъ. Именной указъ, данный Сенату. Полн. собр. зак., т. 34, н. 27024.

- ² Марта 26. Высочайше утвержденное положение о Лифляндских крестьянахъ. Полн. собр. зак., т. 36, н. 27735.
- ³ Февраля 19. Манифестъ. О Всемилостивейшем даровании крепостным людям прав состояния свободных сельских обитателей и об устройстве их быта. II Полн. собр. зак., т. 36, н. 36650; Февраля 19. Высочайше утвержденное Общее Положение о крестьянахъ, вышедшихъ изъ крепостной зависимости. II Полн. собр. зак., т. 36, н. 36657; Крестьянская реформа в России 1861 года. Сборник законодательных актов. Москва: Гос. изд. юрид. лит., 1954.
- ⁴ Švābe, A. Latvijas vēsture 1800–1914. Trešais izdevums. Rīga: Avots, 1991, 289. lpp.
- ⁵ Latgalē saskaņā ar Vispārējo zemnieku nolikumu bija divu līmeņu pašvaldības: mazākā pašvaldības vienība bija sādžas jeb ciema sabiedrība (*сельское общество*) (40. p.). Viena aprīņķa kaimiņu sādžu sabiedrības, kurās dzīvoja 300–2000 vīriešu, veidoja pagastu (*волость*) – lielāko pašvaldības vienību.
- ⁶ Senāts vairākkārt sniedzis skaidrojumu par sādžas sapulces lēmumu spēkā esamības kritērijiem, norādot, ka lēmums, ko sādžas sapulces dalībnieki pieņēmuši pēc uzcienāšanas ar alkoholu („из за угощения членов схода водкой”), atzīstams par spēkā neesošu formas ziņā, jo nepauz tā pieņēmēju brīvu gribu (Senāta II departamenta spriedumi: Nr. 4097, 1900, 22. maijs, Nr. 7940, 1904, 24. novembris, Nr. 360, 1905, 24. janvāris, Nr. 8366, 1906, 8. decembris). Citos nolēmumos Senāts precizējot paskaidro, ka lēmuma pieņemšanai nepieciešamo brīvo gribu alkohola lietošana („распитие водки”, „угощения сельского схода водкой”) atņem tikai tad, ja šī alkohola lietošana notikusi pirms lēmuma pieņemšanas (Senāta II departamenta spriedumi: Nr. 849, 1908, 25. februāris, Nr. 7199, 1905, 3. decembris, Nr. 8577, 1906, 12. decembris). Sk.: Практика Правительствующаго Сената по крестьянским деламъ съ 1882 года по 1 марта 1914 года. Сост. И. М. Тютрюмов. С.-Петербургъ: Издание юридического книжного магазина Ив. Ив. Зубкова, 1914, с. 719.
- ⁷ Visas aizbildnības lietas Latgalē kārtotas krievu valodā. Pat zemnieki ar latgaliskiem uzvārdiem ir parakstījušies krieviski.
- ⁸ LVVA 2133. f., 1. apr., 1891. l., 1.–9. lp.
- ⁹ Turpat, 10. lp.
- ¹⁰ LVVA 2133. f., 1. apr., 1874. l., 2. lp.
- ¹¹ Turpat, 16., 15., 14. lp.
- ¹² Turpat, 20. lp.
- ¹³ LVVA 2133. f., 1. apr., 1868. l., 3. lp.
- ¹⁴ Крестьянскія опеки. *Московские Ведомости*. № 273, 5 октября 1894 года. С. 2.
- ¹⁵ Turpat. 1897. gadā Latgalē lasītpratēju skaits bija 38,90%. Salīdzinājumam: Kurzemē – 70,86%, Vidzemē – 76,58%. Sk.: *Skujenieks, M.* Latvija. Zeme un iedzīvotāji. Rīga: Valsts Statistikas pārvaldes izdevums, 1920, 211. lpp.
- ¹⁶ Крестьянскія опеки. *Московские Ведомости*. № 273, 5 октября 1894 года. С. 1.
- ¹⁷ Крестьянскіе сироты и опекунская часть въ деревне. *Московские Ведомости*. № 116, 29 апреля 1896 года. С. 1.; Крестьянскія опеки. *Московские Ведомости*. № 273, 5 октября 1894 года. С. 2.
- ¹⁸ Крестьянскія опеки. *Московские Ведомости*. № 273, 5 октября 1894 года. С. 2.
- ¹⁹ Pagaidu nolikums par Latvijas tiesāmu un tiesāšanas kārtību. *Latvijas Pagaidu Valdības Likumu un valdības rīkojumu krājums*, Nr. 1, 10, 1919, 15. jūlijs.
- ²⁰ Июля 9. Высочайше утвержденные Положения: I. О преобразовании судебной части в Прибалтийских губерниях и II. О преобразовании крестьянских присутственных мест Прибалтийских губерний. III Полн. собр. зак., т. 9, н. 6188.
- ²¹ Atbilstīgi demokrātiskās valsts izpratnei pie pagasta piederēja visi iedzīvotāji – gan zemnieki, gan muižnieki. Tāpēc Latvijas Republikā XX gs. 20.–30. gados Latgales pašvaldību un pagasttiesu dokumentos tiek lietots nevis kārtas apzīmējums – zemnieks, sīkpilsonis, muižnieks, bet gan jēdziens „pilsonis” (*гражданин*). Sk.: LVVA 2134. f., 2. apr., 746. l., 1.–5. lp., 8., 15., 17. lp; 2134. f., 2. apr., 747. l., 2., 4., 12., 13., 20., 21. lp.
- ²² Latvijas Pagastu Satversmes pagaidu likums. *Latvijas pagaidu valdības Likumu un rīkojumu krājums*, Nr. 1, 7, 1919, 15. jūlijs.
- ²³ О волостном земском управлении. *Право*, 25 июля 1917 г., № 29–30, с. 1131–1149; Об изменении действующаго положения о губернских и уездных земских учреждениях впредь до издания нового о них положения. *Право*, 25 августа 1917 г., № 33–34, с. 1236–1254.
- ²⁴ Latgales pagastu satversmes pagaidu noteikumi. *Papildinājums pie Likumu un valdības rīkojumu krājuma*, Nr. 66, 1921.
- ²⁵ Likums par pagastu pašvaldību. *Likumu un valdības rīkojumu krājums*, Nr. 13, 119, 1922, 8. augusts.
- ²⁶ LVVA 2133. f., 1. apr., 1935. l., 6. lp.; 2134. f., 2. apr., 747. l., 9. lp.
- ²⁷ Русское гражданское право. Обзор действующаго законодательства, кассационной практики Прав. Сената. С.-Петербургъ [Б. и.], 1913; Свод Законов Российской Империи, т. 10, ч. 1; Свод Законов Гражданских, изд. 1900 г., по Прод. 1906, 1908, 1909 и 1910 г.

- ²⁸ Pagasttiesu likumi. Rīga: Tieslietu ministrijas kodifikācijas nodaļa. 1924.
- ²⁹ Свод Местных Узаконений. Ч. 3. С-Петербург, 1864; Vietējo Civillikumu korojums (Vietējo likumu korojuma III daļa.). Rīga: Valtera un Rapas akciju sab. izdevums, 1928.
- ³⁰ Gaitu sākot. *Pašvaldības Balss*, Nr. 1, 1924, 2. lpp.; *Zankevics, J.* Apriņķu pašvaldības. *Pašvaldības Balss*, Nr. 1, 1924, 4. lpp.
- ³¹ Pagaidu noteikumi par apriņķu padomēm un valdēm. *Papildinājums pie Likumu un valdības rīkojumu krājuma*, Nr. 14, 1921. (Apriņķi kā guberņu teritoriāli administratīvas vienības pastāvēja Krievijas impērijā. Sk.: *Kalniņš, V., Apsītis, R.* Latvijas PSR valsts un tiesību vēsture. I. Rīga: Zvaigzne, 1980, 22. lpp.)
- ³² *Zankevics, J.* Apriņķu pašvaldības. *Pašvaldības Balss*, Nr. 1, 1924, 3. lpp.
- ³³ Latgales pagastu satversmes pagaidu noteikumi. *Papildinājums pie Likumu un valdības rīkojumu krājuma*, Nr. 66, 1921.
- ³⁴ Lauku pašvaldību darbība. *Pašvaldības Balss*, Nr. 2, 1924, 132. lpp.
- ³⁵ Turpat, Nr. 7, 1924, 469.–470. lpp.
- ³⁶ Nevēriģi izturoties pret personas identitāti, pagasta valžu darbveži aizbildnības lietās XX gs. 20. gados patvalģīgi sāka latviskot personu vārdus, piemēram, Ivanu pārdēvējot par Jāni, bet Mihailu – par Miķeli (sk.: LVVA 2134. f., 2. apr., 747. l., 16.–18., 23., 26., 27., 29., 30., 33. lp.). Tikpat pavirši, iespējams, nezinot, kā pareizi atveidot personu vārdus, cariskās Krievijas rakstveži viena cilvēka uzvārdu rakstīja dažādi, piemēram, lietā pierakstot kā Oprubu, Aprubu un Orupu (sk.: LVVA 2133. f., 1. apr., 1874. l., 1.–9., 16., 20. lp.).
- ³⁷ Lauku pašvaldību darbība. *Pašvaldības Balss*, Nr. 8/9, 1924, 545. lpp.; *Klinklāva, P.* Apriņķu pašvaldības darbība. *Pašvaldības Balss*, Nr. 5/6, 1924, 348. lpp.
- ³⁸ Noteikumi par latgāliešu izlokšnes lietošanu. *Likumu un valdības rīkojumu krājums*, Nr. 16, 157, 1921, 10. septembris. Arī Pagasttiesu likumu 26. panta piezīme valsts iestādēm un amatpersonām paredzēja pieņemt privātpersonu iesniegumus latgāliešu izlokšnē.
- ³⁹ LVVA 2134. f., 1. apr., 1703. l., 2. lp.
- ⁴⁰ Lauku pašvaldību darbība. *Pašvaldības Balss*, Nr. 3, 1924, 211. lpp.
- ⁴¹ Turpat, Nr. 2, 1924, 132. lpp.
- ⁴² Turpat, Nr. 8/9, 1924, 553. lpp.; Likums par Latgalē spēkā esošo noteikumu pārgrozījumiem attiecībā uz garā slimiem, kurlmēmiem un mēmiem, kā arī izšķērdētājiem. *Likumu un valdības rīkojumu krājums*, Nr. 10, 98, 1921, 28. maijs.
- ⁴³ Lauku pašvaldību darbība. *Pašvaldības Balss*, Nr. 7, 1924, 467. lpp.
- ⁴⁴ Turpat, Nr. 3, 1924, 212. lpp.
- ⁴⁵ Ludzas apriņķa Augšpils pagastā septiņi bāreņi mantoja vienu drēbju skapi, divas koka gultas, niķelētu patvāri, divānu, lādi, pulksteni un divus galdus un dzīvojamu ēku (LVVA 2133. f., 1. apr., 1935. l., 4., 8. lp.). Citu divu bāreņu manta šajā pašā pagastā bija 2 ha zemes, dzīvojamā ēka, kūts, govns un sivēns (LVVA 2134. f., 2. apr., 747. l., 6. lp.).
- ⁴⁶ Об установлениях заведующих крестьянскими делами в губерниях Прибалтийских. Свод законов Российской империи, том 2., Спб. 1913.; Gaitu sākot. *Pašvaldības Balss*, Nr. 1, 1924, 2. lpp.
- ⁴⁷ Pārgrozījumi un papildinājumi Pagasttiesu likumos un dažos citos ar tiem saistītos likumos. *Likumu un Ministru kabineta noteikumu krājums*, Nr. 9, 152, 1933, 6. jūlijs (likums tika pieņemts 1933. gada 13. jūnijā, nosakot konkrētu spēkā stāšanās laiku – 1933. gada 1. oktobri). 1933. gada 12. jūlijā Saeima pieņēma jaunu likumu, ar kuru noteica, ka likums stājas spēkā 1934. gada 1. janvārī. Sk.: Likums par pārgrozījumu un papildinājumu Pagasttiesu likumos un dažos citos ar tiem saistītos likumos spēkā stāšanos. *Valdības Vēstnesis*, Nr. 151, 1933, 12. jūlijs.
- ⁴⁸ Likuma 49. pants paplašināja pagasttiesas darbības kompetences, nosakot, ka bez aizbildnības, aizgādības un adopcijas lietām pagasttiesas pēc miertiesneša rīkojuma apsargā mantojumu, sniedz palīdzību mantojuma lietu kārtošanā, apliecina aktus, izpilda vispārējo tiesu un miertiesu spriedumus. 77. pants noteica, ka aizbildņiem un aizbildnības iestādēm, pildot savus pienākumus, jāievēro gan šo likumu, gan attiecīgo civillikumu noteikumi.
- ⁴⁹ 1921. gada 29. decembrī pieņemti Ministru kabineta Noteikumi par prasību un mantojumu lietu izņemšanu no pagastu tiesu piekritības (sk.: Noteikumi par prasību un mantojumu lietu izņemšanu no pagastu tiesu piekritības. *Likumu un valdības rīkojumu krājums*, Nr. 22, 266, 1921, 31. decembris). Pagasttiesu kompetencē atstāja tikai aizbildnības, aizgādības un adopcijas lietas, kā arī sīku aktu apliecināšanu. Turpmāk pagasttiesas pastāvēja tikai Kurzemē, Vidzemē un Zemgalē. Latgalē tās bija likvidētas, bet bāriņtiesu uzdevumus turpināja veikt pagastu padomes.
- ⁵⁰ LVVA 2133. f., 1. apr., 1935. l., 1.–32. lp.
- ⁵¹ LVVA 2134. f., 2. apr., 746. l., 1.–21. lp.
- ⁵² Turpat, 1.–36. lp.
- ⁵³ Turpat, 14.–16. lp.
- ⁵⁴ Turpat, 14.–16., 2., 17., 1., 19. lp.

⁵⁵ Pagasttiesu nolikums. Rīga: Saeimas kodifikācijas nodaļa, 1934.; Pagasttiesu likums. Rīga: Kodifikācijas nodaļa, 1938.

⁵⁶ LVVA 2134. f., 2. apr., 747. l., 8.–9. lp.

⁵⁷ LVVA 2133. f., 1. apr., 1935. l., 30.–31. lp.

Summary

The publication is devoted to the development of the institution of peasants' guardianship in Latgale during the 19th century and in the 1920s and 1930s. The author in her article looks at the development of normative regulation regarding the institution of guardianship and indicates problems in the practice of the institution of guardianship. Unpublished archival materials, i. e. cases of Latgale parish councils, parish boards and parish courts, have been employed for analysis.